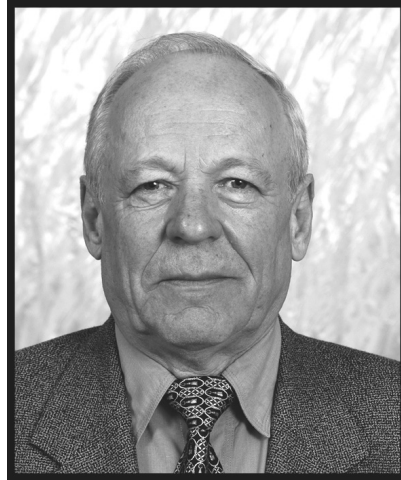

MEMINERUNT!

Видатний костюмарознавець ЮРІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ ПІНЧУК (1937–2012)

Так трапилося, що скорботні слова про цього видатного науковця доводиться говорити лише за півтора місяці після того, як автор цих рядків висловлював йому щирі заздривиці. 3 листопада 2012 р. Ю.А. Пінчуку виповнилося 75 років. З цієї нагоди за два дні потому, 5 листопада, відбулося ювілейне засідання в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Як водиться, з вуст учасників зборів лунали привітання й побажання доброго здоров'я, довгих років життя та нових творчих звершень на честь ювіляра. Усміхнений, веселий і зовні здоровий призвідець свята намагався кожного з кількох десятків присутніх не обійти увагою, подарувавши чарівну посмішку й теплі слова. Для багатьох із цих людей той день став останньою зустрічю з цією видатною людиною – вже 22 грудня його Юрія Анатолійовича стало. Можливо, це добре, що для учасників ювілею Ю.А. Пінчук назавжди запам'ятається товариським, привітним, усміхненим, яким він і був у житті.

Згадаймо основні віхи його наукової біографії. Майбутній дослідник життя й творчості М.І. Костомарова народився 3 листопада 1937 р. у Києві. Його дитинство припало на тяжкі роки війни та повоєнної відбудови. Після завершення школи відслужив в армії, брав участь у освоєнні цілини. В 1965 р. закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка. В 1968–1971 роках – аспірант, у 1972–1973 роках – молодший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР. З цим закладом пов'язаний найдовший період його наукової діяльності. Тут у 1972 р. молодий учений захистив кандидатську дисертацію на тему “М.І. Костомаров як історик України”. Зазначимо,

що монографія про М. Костомарова, підготовлена тоді до друку, побачила світ лише в 1984 р. Однак саме ця постать залишилася найголовнішим предметом історіографічних студій дослідника. В 1973–1979 роках Ю.А. Пінчук – начальник сектору суспільних наук Президії АН УРСР, в 1979–1986 роках – старший (у 1986–1988 роках – провідний) науковий співробітник. У 1986 р. захищає докторську дисертацію на тему “Роль народних мас у Визвольній війні 1648–1654 рр. і возз’єднанні України з Росією (історіографія проблеми)”. В 1988–1990 роках очолює сектор історичної географії та картографії, а з 1990 до 2006 р. є завідувачем відділу української історіографії Інституту історії АН УРСР. Загалом у цьому відділі науковець пропрацював два десятиліття. В цей період Ю.А. Пінчук був відповідальним редактором відновленого в 1997 р. збірника “Історіографічні дослідження в Україні”, заступником головного редактора “Історичного журналу”, членом редколегії багатотомної “Енциклопедії історії України”. В 2001 р. Ю.А. Пінчук отримує звання професора за спеціальністю “Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни”. З 2010 р. і до своєї смерті він працював у Інституті української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, де очолював відділ пам’яток духовної культури і був заступником голови спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій.

Так трапилося, що доля тісно пов’язала Ю.А. Пінчука з Чернігівщиною. Як з’ясувалося, саме з цього краю походило його родинне коріння, чим сам історик дуже пишався. Зауважимо, що на Чернігівщині багато часу в останні роки життя проводив і М. Костомаров, перебуваючи в Дідівцях неподалік Прилук. До цього села кілька разів приїжджав і його видатний біограф, досліджуючи життя видатного українського історика. Довгі роки співпраці пов’язували Ю.А. Пінчука з Чернігівським державним (з 2010 р. – національним) педагогічним університетом ім. Т.Г. Шевченка, почесним професором якого він був згодом обраний. І недарма Чернігів став основним місцем проведення наукових Костомарівських читань. Варто зазначити, що останні на цей момент Десяті Костомарівські читання відбулися 14–15 квітня 2011 р. в Чернігові та Ніжині. Ю.А. Пінчук був не лише ініціатором проведення цих наукових зібрань, але й їх постійним активним учасником.

Автор цих рядків щиро радий із того, що впродовж десяти років мав можливість особисто спілкуватися з Юрієм Анатолійовичем – не тільки найкращим костомаровознавцем, але й видатним знавцем української історіографії та просто світлою сонячною людиною. Нині дуже приємно згадати обставини, за яких відбулося особисте знайомство з ним.

* * * * *

Навчаючись на історичному факультеті Дніпропетровського державного університету в середині 1990-х років, я зацікавився історією Кирило-Мефодіївського товариства. Дослідження релігійного аспекту ідеології кирило-мефодіївців стало темою моєї дипломної роботи, науковим керівником якої був Анатолій Григорович Болебрух, тодішній декан історичного факультету. Природно, в коло моєї історіографічної бази потрапили статті та монографії Ю.А. Пінчука, присвячені М. Костомарову. На тлі нечисленних і дуже заідеологізованих радянських праць з цієї теми, відомих мені, роботи Ю.А. Пінчука вирізнялися новизною та рідкісною об’єктивністю. Працюючи згодом над дисертацією з історіографії Кирило-Мефодіївського товариства, я зміг ґрунтовніше ознайомитися з науковим доробком Юрія Анатолійовича. Справжнім подарунком долі я вважав створену за його ініціативою та редакцією енциклопедію М. Костомарова, яка була

для мене дуже корисною у моїх дослідженнях. Готуючись на початку 2003 р. до захисту кандидатської дисертації на тему “Кирило-Мефодіївське товариство в історичних дослідженнях другої половини XIX–XX ст.”, я мав велике бажання запросити в якості опонента незнайомого мені особисто, але вже дуже шанованого мною, найкращого в Україні костюмарознавця Ю.А. Пінчука. З цією пропозицією я звернувся до свого наукового керівника професора А.Г. Болебруха, і на щастя одержав у цьому питанні його повну підтримку. Отримавши номер телефону бажаного високоповажного опонента, я домовився з ним про зустріч. Особисте знайомство відбулося в Інституті історії НАН України у відділі, яким Юрій Анатолійович керував. Я дуже хвилювався перед зустріччю з таким відомим і визнаним науковцем. Очевидно, помітивши моє сум’яття, Юрій Анатолійович прийняв мене дуже гостинно й люб’язно, запросив сісти у старовинне крісло, яке тут стояло. “Це крісло самого Грушевського”, – повідомив костюмарознавець. Я був здивований і вражений цим фактом. Наша бесіда була недовгою. На превелику радість для мене Юрій Анатолійович погодився стати опонентом. Наступного разу я приїхав вже до нього додому, привізши текст дисертації. Ознайомившись із роботою, Ю.А. Пінчук зробив кілька доречних і справедливих зауважень.

Захист моєї кандидатської дисертації мав розпочатися в Дніпропетровську 25 червня 2003 р. о 13-й годині. Юрій Анатолійович їхав поїздом із Києва, який мав прибути близько 7-ї ранку. За нашою домовленістю я мав зустріти свого опонента на залізничному вокзалі й провести до готелю, де Юрій Анатолійович мав би змогу трохи відпочити після дороги. Мобільний зв’язок тоді тільки входив у повсякденний побут, був дорогим і незвичним. Я не мав мобільного телефону, гадаю, що не мав його на той момент і Ю.А. Пінчук. Приїхавши на дніпропетровський вокзал, я дізнався, що поїзд з Києва затримується на кілька годин у зв’язку з ремонтними роботами на залізниці. Хоча моєї вини в цьому не було, я почувався ніяково через те, що змусив шановного вченого здійснити набагато тривалішу подорож, ніж планувалося. Моя тривога посилювалася ще й тому, що була вже 12-та година, а поїзд із Києва так і не прибув. За годину вже мав розпочатися захист – а опонента все ще немає. Зрештою десь о пів на 13-ту довгоочікуваний поїзд нарешті прибув. Почувши про його прибуття, я замовив одне з таксі, які юрмилися поряд із вокзалом, і побіг зустрічати Юрія Анатолійовича, подумки готуючись вислухати його обурення цією подорожжю, яка замість 8 годин забрала майже 14.

На мій подив, побачивши мене, опонент привітно посміхнувся, не сказавши жодного слова про мандрівку. Настрій його був гарний. Був чудовий літній день. Оскільки на ім’я Ю.А. Пінчука було замовлено номер у готелі, я запропонував на кілька хвилин заїхати туди, щоб, можливо, залишити там деякі речі. Однак Юрій Анатолійович повідомив мені, що того ж дня має їхати до Донецька й за ним має прийти машина, тож ночувати в готелі він не буде, та й немає вже часу, щоб заїхати туди. Єдине, про що жалкував Юрій Анатолійович, це про те, що не встиг поголитися. На його щоках проступала ледь помітна щетина, популяризована сучасними зірками естради й кіно, але яка дуже дратувала Ю.А. Пінчука. Поки ми близько 20-ти хвилин їхали від вокзалу до університету, він згадував про захист своєї кандидатської дисертації, присвяченої М. Костомарову три десятиліття тому. Він згадував, що захист відбувся майже дивом, бо тема його дисертації суперечила тодішнім партійним догмам, а ім’я самого Юрія Анатолійовича потрапило до чорного списку горезвісного секретаря з ідеології ЦК КПУ В.Ю. Маланчука. На щастя, захист відбувся, й

було подано лише 2 голоси проти. “Стільки ж проти було й на захисті докторської”, – додав Юрій Анатолійович. Далі костомаровознавець розповів про перипетії своєї монографії, підготованої до друку в 1972 р., але опублікованої лише 12 років потому, напередодні карколомних змін у радянському суспільстві. Мої щирі повага та симпатія до цього науковця стали ще більшими після того, як я дізнався, з якими зусиллями та значною долею ризику руйнації наукової кар’єри йому доводилося пробивати у світ костомаровознавчу тематику. Нарешті ми прибули до університету. Привітавшись із моїм керівником Г.А. Боллебрухом, Ю.А. Пінчук одразу вирушив до зали засідань спеціалізованої вченої ради, де відбувався мій захист. Так би мовити – з корабля на бал.

Я був дуже знервований через затримку поїзда з моїм опонентом, але доброзичливість, спокій і гарний настрій Юрія Анатолійовича додали мені впевненості. Коли слово було надане моєму опоненту, Ю.А. Пінчук вийшов до кафедри. Я до сих пір добре пам’ятаю спокійний неквапливий темп його виступу. Він говорив неголосно, але було добре чути кожне його слово. Підкреслюючи важливість і актуальність моєї дисертаційної роботи, опонент знову провів паралелі між власним (звичайно, набагато більшим і ґрунтовнішим) доробком і моїм. Стосовно моєї роботи він висловив кілька зауважень, які були дуже слухними. Знаючи про них заздалегідь, я, як міг, дав відповідь щодо кожного з них, і, здається, Юрій Анатолійович був задоволений цими відповідями. Спеціалізованою вченою радою одностайно було підтримано пропозицію присвоєння мені кандидатського ступеня. На жаль, незабаром за моїм опонентом прийшла машина, і він був змушений поїхати. На традиційному бенкеті після захисту його вже не було. Того вечора я залишився в готельному номері Дніпропетровська, заброньованому для Ю.А. Пінчука.

У подальші роки ми мали з Юрієм Анатолійовичем періодичні контакти. Я подавав через нього до друку в наукових виданнях свої праці, присвячені кирило-мефодіївській тематиці. Загалом, про свої стосунки з Юрієм Анатолійовичем можу говорити тільки щирими й теплими словами подяки.

Вітаючи Ю.А. Пінчука з 75-річчям 5 листопада 2012 р., я подарував йому невеличкий акровірш, власноруч написаний на його честь:

Ювіляру

Правдолюб, яких є одиниці,
Історичні погляди вивчас,
Ні на мить він не відпочиває,
Часто виїжджає зі столиці,
Україною ходити полюбляє,
Костомарова народу повертає.

Виголошуючи вітальну адресу 5 листопада 2012 р. на честь ювіляра, який вперше захистив дисертацію, присвячену М. Костомарову, я щиро зауважив, що окрему дисертацію вже можна присвятити самому Ю.А. Пінчуку. На що ювіляр із м’яким обуренням відповів: “Не кажіть такої нісенітничі!” Ця відповідь яскраво продемонструвала, що покійний жодним чином не хотів “бронзовити”, отримувати почесні, які йому здавалися надмірними. Він завжди прагнув залишатися простою звичайною людиною – яким він і запам’ятався мені назавжди.

Світла йому пам’ять!

Євген ЛУНЯК (Ніжин)